

Vít Štrátecký a kol.: Česká zahraniční politika: Mezi politickým (ne)zájmem a byrokratickou efektivitou.

**1. vydání. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2011, 237 stran,
ISBN 978-80-86506-93-7 (signatura knihovny ÚMV 58 275 PK).**

Monografie editora Víta Štráteckého o české zahraniční politice vznikla na půdě Ústavu mezinárodních vztahů (ÚMV) jako další z řady titulů na toto téma. Kniha je součástí dlouhodobého projektu ÚMV zaměřeného na identifikaci českých národních zájmů v kontextu zahraniční politiky (viz také Drulák – Braun 2010; Drulák – Handl 2010; Drulák – Horký 2010; Drulák – Štrátecký 2010). Na rozdíl od zmíněných monografií představuje tato publikace empiricky orientovanou analýzu zahraniční politiky, která ústí v konkrétní doporučení, a záměrně tak potlačuje konceptuálně-metodologickou rovinu, pro projekt charakteristickou. Potenciální čtenáře bude možno hledat v širších řadách odborné veřejnosti, politických uskupeních, státních institucí i nevládních organizací, stejně jako u studentů či lidí, kteří se zajímají o dění v české zahraniční politice.

Kniha obsahuje úvod, třináct kapitol a krátký závěr. Na první pohled se mohou zdát některé kapitoly tematicky poněkud odlišné, ale při bližším pohledu zjistíme, že jejich skladbu spojuje konkrétní rámec. Celkem čtrnáct autorů (u jedné kapitoly je autorská dvojice) zde předkládá pohled na nejzásadnější problémy současné české zahraniční politiky a jejich výběr lze kategorizovat do několika tematických celků: bezpečnostní rozměr (energetická bezpečnost), lidskoprávní rozměr (rozvojová spolupráce), evropský rozměr (euroskepticismus), čistě národní rozměr (role parlamentů) a jejich kombinace (Čína, Německo). Všichni autoři příspěvků až na výjimky působí v ÚMV a danými tématy se dlouhodobě výzkumně zabývají. Některé příspěvky v monografii jsou velmi originální a zabírají se problematikou, kterou téměř nikdo jiný nezkoumá, jako například otázka kriminálních aktivit vietnamské menšiny v podání Miroslava Nožiny či pohled na vztahy mezi stranami od Vladimíra Handla. Jiné kapitoly naopak přinášejí zcela jiný, nevšední náhled na již mnohokrát zkoumané téma, jako je například pohled Víta Beneše či Matse Brauna na skepsi vůči evropské integraci či pohled Nika Hynka a Jana Eichlera na Afghánistán. Obecně však výběr témat odráží současné klíčové premisy české zahraniční politiky, i když tomu její praktická podoba v Čermínském paláci nemusí vždy zcela odpovídat. Ačkoliv se každá kapitola liší tématem, mají společný analytický rámec, který vychází z diskuse o kontextu konkrétní problematiky, z její analýzy a zvažuje možné důsledky pro zahraniční politiku ČR. Tento rámec právě čerpá z předchozích teoretických výzkumů ÚMV v oblasti zahraniční politiky a konkrétně odkazuje na již výše zmiňované publikace. Závěrečná část každé stati dává doporučení, která jsou obdobně zaměřená a vycházejí z předchozího výzkumu.

První kapitola pochází od Lukáše Tichého a týká se formování společné energetické politiky Evropské unie a fungování vnitřního trhu s energiemi v zájmu České republiky. Autor se dlouhodobě a systematicky zabývá otázkou energetické bezpečnosti v ČR a v tomto případě je nutno konstatovat, že konečně po dlouhé době přichází studie, která v energetické bezpečnosti zohledňuje evropskou dimenzi, jež je velmi často opomíjena, a narušuje tak zaběhlou konvenci českého diskurzu o energetice, který se omezuje pouze na „bezpečné“ zajištění dodávek surovin z Ruska či ochranu kritické infrastruktury. Klíčovým tématem celé studie je právě fungování evropského vnitřního trhu s energetickými komoditami a jejich dopad na situaci v ČR. Zaměřuje se na genezi společné evropské energetické politiky, zmiňuje klíčové dokumenty a dostává se až k budování vnitřního trhu se zemním plynem a elektřinou a k následné liberalizaci tohoto trhu. Nakonec autor formuluje několik doporučení – zvýšit váhu evropských procesů v ČR, posílit toto téma mezi českými politickými stranami či dokončit liberalizaci trhu se zemním plynem.

Druhá kapitola od Šárky Waisové se rovněž dotýká energetické otázky, avšak autorka přináší velmi originální téma – „Afrika jako evropský energetický dodavatel budoucnosti: Dodávky z afrických zemí jako jedno z řešení energetické bezpečnosti ČR a EU“. Stať mnohokrát upozorňuje na jedno z bolavých míst české zahraniční politiky, a to na téměř naprostý nezáměr o Afriku jakožto jednu z možných oblastí zahraničněpolitických zájmů. Právě v severní (i střední) Africe, bohaté na suroviny, spatřuje Waisová možnost, jak zajistit energetickou bezpečnost ČR a EU i energetickou diverzifikaci Česka. Autorka navrhuje propojit přenosové soustavy EU se severoafrickými a tím snížit rizika závislosti na jednom dodavateli. Nakonec Waisová zmiňuje důležitý problém českého strategického myšlení, a to celkovou absenci využití severojižní energetické osy (na rozdíl od hojně používané západovýchodní), která by byla nosná pro energetické dodávky z Afriky, a zároveň naráží na současné problémy české energetické debaty – velkou roli atlantistů a Východního partnerství.

Autorská dvojice Jan Eichler a Nik Hynek se v další kapitole věnuje hledání konsenzu v otázce Afghánistánu. Oba autoři se afghánským tématem zabírají dlouhodobě a publikovali již mnoho statí na toto téma. V úvodní části příspěvku se zabírají českou účastí v konfliktu z hlediska priorit NATO a EU. Konstatují, že se strategické zájmy obou aktérů jednoznačně shodují a především mezi nimi panuje shoda na nejdůležitější strategické otázce: na potřebě působit v Afghánistánu. Rozdíl mezi NATO a EU spočívá ve skutečnosti, že Severoatlantická aliance představuje vojenský charakter (bojovou misi) – „*hard-security*“ –, a naopak EU je vnímána jako civilní aktér – „*soft-security*“. Dále rozzebírají působení českého Provinčního rekonstrukčního týmu (PRT) v Lógaru. V této části autoři odkývají velmi zajímavé zjištění, že za umístěním českého PRT právě v tomto regionu sehrává důležitou roli Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, jelikož se zde nachází důležité naleziště mědi (s. 51). V závěru kapitoly autoři shrnují pozitivní i negativní poznatky a zkušenosti českých PRT včetně jejich plného souladu s působením NATO a EU. Ve svých doporučeních autorská dvojice nevnímá české působení v Afghánistánu jako automatické a uvádí, že je potřeba hledat vnitropolitický konsenzus a lepší argumentační přístup nejen k této afghánské misi, ale ke všem vojenským i civilním misím v zahraničí.

Další stať Víta Stříteckého se zabývá poměrně neobvyklým tématem – rozvojem Evropského trhu s obranným materiálem a českým zájmem v této oblasti. V úvodní pasáži autor hovoří o tom, že by společný trh s obranným materiálem mohl být podnětem pro Společnou bezpečnostní a obrannou politiku EU, která není v současné době vlivem mnoha vnějších i vnitřních faktorů zcela v dobré pozici, a to nejen kvůli výrazným škrtům v oblasti obrany za současné ekonomické krize. Trend internacionalizace a propojování v průmyslové sféře je dle autora poměrně zřetelný a naznačuje budoucí význam aktivit Evropské obranné agentury a Evropské komise při vytváření evropského zbrojního trhu. Klíčovou premisou Stříteckého příspěvku je nepropojenost českého zbrojního průmyslu s evropským trhem, včetně jeho technického zaostávání za konkurencí, a také naprostý nezáměr politiků celého vnitropolitického spektra. Nakonec autor naráží na problémy na české scéně, konkrétně na protievropská akviziční pravidla, na rozpor s liberalizačními tendencemi EU, na obcházení i porušování tendrů při nákupu vojenského materiálu či nebudování obranné průmyslové základny.

Kapitola Miroslava Nožiny o vietnamské kriminální síti postihuje závažný český bezpečnostní problém, a to kriminální aktivity jedné z největších přistěhovaleckých menšin v ČR. Autor se nejprve věnuje rozboru tradičního společenského uspořádání vietnamské komunity v ČR a poté identifikuje hlavní kriminální aktivity, především v rovině hospodářské (celní delikty, krádeže daní, padělatelství, drogový obchod, lichva), ale i násilné trestné činnosti (pašování a obchodování s lidmi, prostituce, vraždy). I když si je autor vědom české snahy efektivně bojovat s tímto závažným problémem, dle jeho tvrzení se na tuto problematiku prozatím nahlíží povrchně a nedaří se reflektovat vnitřní operační struktury uvnitř vietnamské komunity. Cíl k omezení vietnamské imigrace a kriminality je

shodný napříč celým politickým spektrem, u nástrojů a prostředků k jejich dosažení je to mnohem obtížnější – chybí systémový přístup a je potřeba zahrnout tento problém do národních bezpečnostních strategických dokumentů.

Česká rozvojová spolupráce v roce 2020 je výhledem, který přináší autor Ondřej Horák a především kapitola věnující se čtyřem možným scénářům rozvojové spolupráce, které autor definoval na základě splnění či nesplnění dvou kritérií: 1. relevance globálních problémů pro mezinárodní komunitu a EU, spojená s mírou jejich konsenzu v této oblasti, a 2. relevance mezinárodních závazků pro ČR, spojená s mírou konsenzu v podpoře naplňování závazků v oblastech objemu, účinnosti a hospodárnosti rozvojové spolupráce (s. 86–87.) Následně autor navrhuje čtyři scénáře: *Stará pevnost* představuje minimální podporu rozvojové agendy na všech úrovních; *Černý pasažér* je podobný jako *Stará pevnost*, jen je poněkud optimističtější pro globální vývoj; *Chytrá horákyne* je pesimistická pro podporu agendy ve světě, ale optimističtější pro ČR; a nakonec *Dobrá Evropanka* je pozitivní na všech úrovních. V případě ČR je nutné si uvědomit, že její jednání v oblasti rozvojové spolupráce bude mít mnohem větší dopad na vnitropolitickou scénu než na rozvojové země, kde je naprosto marginální.

Filip Tesař se ve svém příspěvku zabývá českou politikou vůči Balkánu. Poukazuje na důležitou skutečnost, že vůči této části Evropy má ČR jasně regionální přístup, a až následně se zaměřuje na konkrétní země v oblasti. Autor jasně vnímá proevropskou integrační politiku v regionu a zmiňuje, že v budoucnu se všechny státy Balkánu postupně stanou členskými zeměmi EU, čemuž výrazně napomohla i Lisabonská smlouva. Tesař upozorňuje na fakt, že se český postoj k Balkánu omezuje na společný přístup EU k regionu a MZV se zaměřuje pouze na rozvojovou a transformační spolupráci. Ačkoliv se v Česku – jak na vládní, tak na soukromé linii – proklamuje, že Balkán je pro nás „blízkým“ regionem či sférou vlivu, realita tomu neodpovídá, což autor ve svém příspěvku názorně ukazuje pomocí mnoha procentuálních empirických měření. Na základě svého výzkumu potvrzuje, že se ČR upíná na určité země v oblasti, konkrétně na Rumunsko, Bulharsko, Chorvatsko a Srbsko. Závěrem poukazuje na nekoncepční přístup a na absenci politické strategie (včetně všech politických stran).

Český pohled na Čínu je další kapitolou této monografie. Rudolf Fürst se v ní snaží ukázat neschopnost českého prostředí zaujmout systematický a dlouhodobý koncepční přístup k Číně. ČR stále vnímá Čínu více jako porušovatele lidských práv než obchodního partnera. Naštěstí méně radikální postoj vůči Číně zaujímá EU, která na ni nahlíží pozitivněji a navázala s ní strategické partnerství. Autor si je dobře vědom negativního diskurzu o Číně v českém prostředí a za jeho hlavní původce označuje média, nevládní neziskové organizace a některé politické strany (s. 117). Stereotyp českých médií i některých politických stran při kritice komunistického systému ČLR Fürst označuje za „*opozděnou vlnu českého antikomunismu*“, s čímž lze v tomto případě plně souhlasit (s. 120). V závěru své stati autor vyzývá k jasnému, dlouhodobému a cílenému strategickému zájmu ČR o Čínu a k eliminaci pochybného českého diskurzu v kritice čínské politické kultury, protože ekonomický potenciál této nově rostoucí světové mocnosti si zatím uvědomuje EU více než Česko.

Další stať věnoval Jaroslav Bureš otázce Íránu a české zahraniční politiky v kontextu společné zahraniční a bezpečnostní politiky (SZBP). V první části autor mapuje situaci týkající se íránské jaderného programu, postoje okolních států regionu i hlavních světových aktérů včetně vnitropolitického íránskému kontextu dané situace. Avšak jak Bureš ve svém příspěvku ukazuje, postoj v rámci SZBP v EU či ostatních světových aktérů není homogenní a existují protikladné názory konkrétně vůči sankcím, které někteří účastníci dialogu odmítají (Rusko, Čína). Pozice české zahraniční politiky byla vůči tomuto regionu poměrně konzistentní a neměnila se. Lze ji identifikovat jako protiíránskou, proizraelskou, podporující pozici USA (NATO), zdůrazňující dimenzi lidských práv. Dále autor poukazuje na přímou spojitost mezi původně zamýšleným radarovým systémem na území

ČR a vládou Mirka Topolánka, která tento americký projekt obhajovala právě argumentem o nutnosti radaru jako obrany před potenciálním iránským útokem. Jako další důležitou rovinnou česko-iránských vztahů autor identifikuje vysílání Rádia Fardá z ČR do Íránu, což bylo také rozbuškou mnoha českých vnitropolitických sporů. Na závěr se lze ztotožnit s jedním z doporučení, že Írán stejně nikdy nezastaví svůj jaderný program, proto je rozumné s ním efektivně jednat a pragmaticky spolupracovat.

Šárka Moravcová se ve svém příspěvku zaměřila na posilování role národních parlamentů v evropském rozhodovacím procesu přijetí Lisabonské smlouvy. Autorka popisuje změny především v oblasti kontroly subsidiarity, nové mechanismy přezkoumávání námitky k porušení subsidiarity – takzvané žluté a oranžové karty –, přezkoumání Evropským soudním dvorem a užití veta v přechodové klauzuli. Dále se článek zaměřuje na českou debatu, zejména na situaci v obou komorách Parlamentu ČR, a velmi kladně hodnotí legislativní implementaci. Závěrem Moravcová potvrzuje obecný trend na úrovni EU, kde sílí role národních parlamentů.

Česko-německé spolupráci se již tradičně věnuje Vladimír Handl, tentokrát v kontextu mezistranických vztahů a bilaterálního konsenzu. Zaměřuje se především na roli politických stran ve vzájemném vztahu ČR–SRN. Autor spatřuje zvláštní roli politických stran v tomto procesu, který je podle něj důležitý pro kvalitu mezistátních vztahů v době vládní odpovědnosti. Pro dlouhodobou spolupráci Handl uvádí několik důležitých poznatků: národní shoda v zásadních zahraničněpolitických otázkách v ČR, její shoda s konsenzem v SRN a schopnost a vůle obou stran dojít ke kompromisu (s. 174). Celkově autor pokazuje na skutečnost, že pro efektivní fungování vztahů, nejen na stranické linii, je nutno nalézt dlouhodobou shodu nad obecnými tématy. Nakonec uvádí, že by česká vláda měla formulovat dlouhodobou strategii vůči Německu, která by obsahovala celou škálu témat.

V kapitole s názvem „Čeští eurokacíři“ se Vít Beneš věnuje tématu českého euroskepticismu. Autor nahlíží na téma, na rozdíl od většiny jiných studií, z pohledu zažitých vzorců vnímání, myšlení a jednání české společnosti. Autor si utváří dva vzorce vnímání – „*mnichovský syndrom*“ a „*husitské stigma*“ – a na základě konstruktivistického pojetí se je snaží definovat. Ve své stati také Beneš vyjasňuje „*výjimečnou a specifickou*“ roli Česka (Československa) ve svých, potažmo evropských dějinách. „*Mnichovský syndrom*“ chápe jako pocit silné geopolitické nejistoty doprovázený obavou ze skutečných úmyslů velmocí a „*husitské stigma*“ jako pocit výjimečné role pro zreformování existujícího evropského politicko-společenského řádu. Tyto závěry mohou vyvolávat mnohé polemiky, ale velmi trefně poukazují na konkrétní historické milníky české společnosti a skrze ně na příčiny její skepse vůči evropské integraci.

Závěrečná pasáž Matse Brauna hledá odpověď na otázku, zda existuje česká výjimečnost. Jeho kapitola vychází částečně z Benešova textu a nabízí jeho alternativu zejména v postojích veřejnosti a v realizaci evropské politiky. Autor nejen že ve stati potvrzuje závěry svého kolegy Beneše, ale také přináší vlastní konkrétní poznatky. Konstatuje, že euroskepticismus není myšlenkový proud v Evropě nikterak ojedinělý a velmi se podobá diskusi v ostatních postkomunistických státech. V českém prostředí se k němu nehlásí celé stranické spektrum, autor navíc dodává, že veřejnost je k evropské integraci vstřícnější než politické entity a ČR se chová spíše neutrálně (v rámci vnitřního trhu či naplňování společných politik EU) než euroskepticky, jak se může na první pohled zdát.

Klady této publikace jasně převládají nad jejími nedostatky. Její velký přínos spatřuji především v nenásilném, aktuálním a politicky reprezentativním souboru jednotlivých studií věnujících se české zahraniční politice. Výběr témat editor dle mého názoru zvládl velmi dobře, a tak kniha odráží současný stav bádání a výzkumu v této oblasti. Máme-li na mysli praktický přínos knihy, například pro studenty či politické elity, je nutno ocenit její pragmatičnost a výrazně nižší teoretické pojetí jednotlivých témat než u předešlých publikací ÚMV na toto téma. Možná někteří čtenáři budou vnímat jako menší nedostatek částečně odlišnou úroveň zpracování jednotlivých témat, některé kapitoly jsou psány

spíše v žánru *policy paper* a jiné zase více teoreticky, avšak kniha jako celek působí harmonicky a vyváženě.

Tato monografie je uceleným pohledem na českou zahraniční politiku z různých pohledů a tvoří sourodý celek. Proto ji doporučuji každému, kdo se byť jen okrajově zajímá o českou zahraniční politiku, protože na ni nabízí nezvykle široký a neotřelý pohled. Možná by bylo vhodné se za několik let k jednotlivým tématům vrátit, a zjistit tak, zda došlo k nějaké změně či posunu, ať už negativnímu, či pozitivnímu.

Lukáš Vacík

Literatura

- Drulák, Petr – Braun, Mats (eds., 2010): *The Quest for the National Interest: A Methodological Reflection on Czech Foreign Policy*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Drulák, Petr – Handl, Vladimír a kol. (2010): *Hledání českých zájmů: Vnitřní rozmanitost a vnější akceschopnost*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Drulák, Petr – Horký, Ondřej a kol. (2010): *Hledání českých zájmů: Obchod, lidská práva a mezinárodní rozvoj*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Drulák, Petr – Střítecký, Vít a kol. (2010): *Hledání českých zájmů: Mezinárodní bezpečnost*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.